

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564) เป็นยุทธศาสตร์สำคัญและเป็นแผนแม่บทหลักในการพัฒนาประเทศ มีหลักการสำคัญคือ “ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มุ่งสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีสำหรับคนไทย ซึ่งวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา คือ การเตรียมความพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามแต่ละช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ หล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวมตลอดจนการยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ภายใต้วิสัยทัศน์ที่ว่า “มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขในสังคม” (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

เด็กและเยาวชนนับเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีความสำคัญต่อประเทศชาติ เพราะประเทศจะเช่นไรขึ้นอยู่กับคุณภาพของทรัพยากรบุคคล เด็กในวันนี้จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้าและเป็นพลังขับเคลื่อนที่สำคัญในการสร้างสรรค์พัฒนาสังคมต่อจากผู้ใหญ่ แต่การที่เด็กจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้าได้อย่างมีคุณภาพนั้น จำเป็นต้องได้รับการเลี้ยงดู ความรัก ความอบอุ่นที่หล่อหลอมมาจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมที่ดี ได้รับการศึกษาที่ดีและเหมาะสมตามช่วงวัย ทว่าในสภาวะยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมายในปัจจุบัน เด็กจำนวนไม่น้อยที่ต้องเติบโตในสภาพแวดล้อมที่ไม่สมบูรณ์พร้อมของครอบครัว ขาดความรัก ความเห็นใจ ขาดความอบอุ่นจากบิดามารดา ขาดความชื่นบานและชุ่มชื่นในจิตใจ ขาดความอ่อนโยน ไม่ยอมรับตนเอง รู้สึกว่าตนเองไม่มีคุณค่า มีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม มีความรู้สึกอ้างว้าง ขาดความรัก ความอบอุ่น มีบาดแผลทางจิตใจจากการสูญเสียคนที่ตนรัก

ในกรณีเด็กกำพร้าซึ่งเป็นกลุ่มวัยรุ่น ยิ่งควรต้องได้รับการดูแลและพัฒนาในทุก ๆ ด้านโดยเฉพาะการส่งเสริมพัฒนาทางด้านอารมณ์และจิตใจที่ไม่ได้เติบโตมาจากสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์ของครอบครัว ขาดเสาหลักของบ้านที่มีปัญหาจากหลากหลายสาเหตุ เช่น ความเจ็บป่วย โรคติดต่อ อุบัติเหตุ และรวมไปถึงจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเด็ก

กำพรว้าเหล่านี้ได้รับผลกระทบในเชิงลบ อาทิเช่น ขาดการพัฒนาทางสังคม ขาดโอกาสทางการศึกษา ไม่ได้รับการพัฒนาร่างกาย จิตใจ และอาจทำให้เติบโตขึ้นอย่างไร้ทิศทาง (กนกนวล กาญจนเพชร และ ชนิษฐา ชูสุข, 2558) นอกจากนี้เด็กกำพรว้าส่วนใหญ่แล้ว มักจะชอบอยู่คนเดียว ไม่สังคมเพื่อน ๆ ภายในห้องจึงขาดทักษะทางสังคม เมื่อมีปัญหาจะเก็บปัญหาไว้คนเดียว ไม่ระบายให้ใครฟัง ไม่ไว้วางใจใคร ขาดความมั่นใจในตัวเองไม่กล้าที่จะมีความหวังสูง ๆ ในชีวิตโดยเฉพาะประเด็นการศึกษาต่อหลังสำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษา พฤติกรรมเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นปัญหาสำคัญที่ปิดกั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กกำพรว้า สอดคล้องกับอรอนงค์ มานะเสถียร และมัลลวีร์ อดุลวัฒน์ศิริ (2555) ที่ศึกษาพบว่า ปัญหาสำคัญของเด็กกำพรว้า คือ การขาดการวางแผนที่ดีในชีวิตเพื่อความสำเร็จในอนาคต อันเนื่องมาจากขาดการรับรู้พลังและศักยภาพในความสามารถของตนเอง ขาดต้นแบบที่ดีในการถ่ายทอดการใช้ชีวิตให้มีคุณค่า ตลอดจนขาดการปลูกฝังทักษะในการวางแผนเป้าหมาย ขาดการสร้างแรงจูงใจในชีวิตให้แก่ตนเอง ขาดความคาดหวังในอนาคต รวมถึงขาดผู้นำแนวทางศาสนาเพื่อนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

จากประเด็นปัญหาดังกล่าว เป็นข้อบกพร่องและอุปสรรคที่ขัดขวางต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านร่างกายที่มีพัฒนาการล่าช้า ด้านจิตใจและอารมณ์ มีความรู้สึกในเชิงลบ โกรธ เจ็บปวดและผิดหวังในชีวิต ไม่ไว้วางใจผู้อื่น มีความรู้สึกเสียใจและสร้างกำแพงในหัวใจ เพื่อระวังความรู้สึกกังวล กลัวและเจ็บปวดเมื่อนึกถึงเหตุการณ์เดิมที่เคยประสบ มองบรรยากาศรอบข้างเป็นความโศกเศร้า หม่นหมอง มองโลกกลายเป็นสีเทา และอาจมีอาการซึมเศร้าได้ (นพวรรณ ศรีวงศ์พานิช, 2555) ด้านสังคม ขาดทักษะทางสังคม เด็กมีความไม่มั่นใจในตนเองในการเข้าสังคมและพบปะผู้คน มีปัญหาในการสื่อสาร มีความรู้สึกอึดอัดและยุ่งยากใจในการตอบสนอง ไม่สามารถเกี่ยวข้องกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และประสบปัญหาการแสดงออกที่ไม่เหมาะสมตามมา (กองค์ำ สุระเสียง, 2553)

อย่างไรก็ตาม จากยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น ในการมุ่งเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพทุนมนุษย์ พัฒนาบุคคลสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในการพัฒนาเด็กวัยเรียนให้มีความรู้ทางวิชาการ รู้จักการพึ่งพาตนเอง พัฒนาศักยภาพให้มีทักษะและความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกเป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อการพัฒนาเด็ก เสริมสร้างเด็กให้มีความรู้ ความสามารถ รวมทั้งมีสติปัญญาและอารมณ์ที่เข้มแข็ง สามารถเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในชีวิตได้ ดังนั้น เด็กกำพรว้าจัดเป็นเด็กกลุ่ม

เพราะบางทางจิตใจ จัดอยู่ในช่วงวัยแห่งการเรียนรู้ ควรอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการเสริมสร้างและพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมและสนับสนุนจุดแข็งในตัวเด็ก มองเห็นความสามารถและศักยภาพของตน เสริมสร้างแรงจูงใจ ผลักดันเด็กมุ่งไปสู่มุมมองทางบวกหรือความชื่นชมยินดีมากขึ้น มองในโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในการพัฒนาสถานะทางจิตใจในทางบวก มองสถานการณ์ต่าง ๆ ในด้านดี มีความมุ่งมั่นในการกำหนดเป้าหมายและมีความตั้งใจแน่วแน่มองเห็นแนวทางอันชัดเจนเพื่อนำพาตนเองไปสู่ความสำเร็จ และให้มีความสามารถในการปรับตัว ปรับสภาพจิตใจ อารมณ์และความรู้สึก กลับคืนสู่สภาพเดิมหรือดีขึ้น เมื่อต้องเผชิญกับสถานการณ์วิกฤตหรืออุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิตได้ สอดคล้องกับจากรุวรรณ แสงด้วง (2556) ที่ศึกษาผลการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตวิทยาเชิงบวกของนักเรียนมัธยมชั้นที่ 2 โรงเรียนผดุงปัญญา จังหวัดตาก พบว่า นักเรียนที่ได้รับชุดกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาจิตวิทยาเชิงบวกมีทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกที่สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychological Capital หรือ Psychological Capital) หรือ PsyCap เป็นการศึกษาและสำรวจจุดแข็งของมนุษย์ เป็นคุณลักษณะในการพัฒนาบุคคลด้านบวกที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิต Luthans et al., (2007 :541-572) ได้ระบุองค์ประกอบที่สำคัญของทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก (Positive Psychological Capital : PsyCap) ว่ามีองค์ประกอบ 4 ด้าน คือ การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) มองโลกในแง่ดี (Optimism) ความหวัง (Hope) และความยืดหยุ่นทางอารมณ์ (Resilience) ซึ่งทั้ง 4 องค์ประกอบนี้เป็นส่วนที่ร่วมกันส่งเสริมช่วยให้เกิดทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกที่สมบูรณ์แก่บุคคลในการดำเนินชีวิตในการทำงานและการอยู่ร่วมกันในสังคม บุคคลที่มีทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก จะมีสภาพจิตใจกลับคืนเป็นปกติ มักจะประสบความสำเร็จด้านการเรียน การทำงาน ตลอดจนการใช้ชีวิตที่เต็มไปด้วยความสุข

ดังนั้นการเสริมสร้างทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกในเด็กกำพร้า จึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะสามารถช่วยฟื้นฟูและเสริมสร้างศักยภาพของเด็กให้สามารถมองเห็นจุดแข็งที่มีอยู่ในตัว ให้ได้รับการพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีความสุข โดยมีพื้นฐานความสุขจากการพัฒนาตนเองรับรู้ความสามารถของตนเอง เนื่องจากการรับรู้ความสามารถของตนเองมีอิทธิพลต่อความคิด อารมณ์ ความรู้สึก ผลของการรับรู้ความสามารถของตนเองทำให้เด็กรู้สึกว่าคุณภาพตนเองมีคุณค่า มีมุมมองต่อชีวิตและโลกเชิงบวก มีความหวังที่เป็นเสมือนแรงขับเคลื่อนที่กระตุ้นให้เด็กแสวงหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือการกระทำเพื่อไปสู่เป้าหมายในระดับที่สูงสุด มีความยืดหยุ่นทางอารมณ์ สามารถเผชิญกับปัญหาความยากลำบากและความทุกข์ยากได้ ยอมรับความจริงและมีมุมมองที่ดีต่อปัญหาเหล่านั้น งานวิจัย

ที่เกี่ยวข้องกับทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก ได้แก่ งานวิจัยของ ชนมน์ สุขวงศ์ (2560) ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบของทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก และสร้างโปรแกรมการฝึกอบรม เพื่อพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาโดยใช้แนวคิดทางจิตวิทยา พบว่า ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของนักศึกษาก่อนการทดลอง หลังการทดลอง และช่วงติดตามผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เช่นเดียวกับโชติอนันต์ เขาวินสุจริต (2559) ได้ศึกษาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกกับการเผชิญปัญหา และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก กับการเผชิญปัญหาของนักศึกษาระดับปริญญาตรีที่กำลังศึกษาในคณะวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร พบว่า ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกมีความสัมพันธ์กับการเผชิญปัญหาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และ กาญจนา สุทธิเนียม (2561) ศึกษาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของนิสิตครู ผ่านการให้การปรึกษากลุ่มโดยประยุกต์ใช้แนวคิดและเทคนิคในการปรึกษากลุ่มแบบการรู้คิดและพฤติกรรม (Cognitive Behavior Therapy: CBT) และการปรึกษากลุ่มแบบมุ่งเน้นคำตอบ (Solution Focused Counseling) ในการพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของนิสิตครู มหาวิทยาลัยราชภัฏเขตกรุงเทพฯ พบว่า การให้การปรึกษากลุ่มสามารถพัฒนาทุนทางจิตวิทยาของนิสิตครูได้ เมื่อผู้วิจัยประมวลแนวคิดในการพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก พบว่าการศึกษาในกลุ่มเด็กและเยาวชนอันเป็นช่วงวัยที่ต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิดไม่ได้มีอย่างจริงจังมากนัก โดยเฉพาะการใช้กระบวนการกลุ่มจิตบำบัดตามแนวคิดการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมกับเด็กกำพร้าที่เป็นกลุ่มเสี่ยงที่มีความบอบบางทางจิตใจ เพื่อที่จะเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งการดูแลช่วยเหลือแก่เด็กกำพร้าถือเป็นกระบวนการหนึ่งที่สอดคล้องกับหลักคำสอนของอิสลาม ที่มีบทบัญญัติให้มุสลิมในสังคมได้ดูแล ให้เกียรติให้ความรัก ความเอาใจใส่แก่เด็กกำพร้าเสริมสร้างให้สังคมมีความผูกพันแน่นแฟ้น เปี่ยมไปด้วยความรักใคร่กลมเกลียว และมีความเมตตาต่อกันดังพระดำรัสของพระองค์กล่าวว่า

“จงเคารพสักการะอัลลอฮ์เถิด และอย่าให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นภาคีกับพระองค์ และจงทำดีต่อผู้บังเกิดเกล้าทั้งสองและต่อผู้เป็นญาติใกล้ชิด เด็กกำพร้าผู้ขัดสน เพื่อนบ้านใกล้เคียง เพื่อนที่ห่างไกล เพื่อนเคียงข้าง (เพื่อนที่ร่วมเดินทางหรือร่วมงาน) ผู้เดินทาง และผู้ที่อยู่มือขวาของพวกเขาเจ้า (ทาสทั้งที่เป็นทาสหญิงและทาสชาย) แท้จริงอัลลอฮ์ไม่ทรงชอบผู้โส ผู้โอ้อวด” (อันนิซาอู 4:36)

“จงอย่าเข้าใกล้ทรัพย์สมบัติของเด็กกำพร้า นอกจากด้วยวิถีทางที่ดียิ่ง จนกว่าเขาจะบรรลุนิติภาวะ และจงให้ครบเต็มซึ่งเครื่องทองและเครื่องชั่งด้วยความเที่ยงตรง” (อัลอันอาม 6:152)

“จงให้แก่บรรดาเด็กกำพร้า ซึ่งทรัพย์สมบัติของพวกเขา และจงอย่าเปลี่ยนเอาของ

เลวด้วยของดี และจงอย่ากินทรัพย์ของพวกเขาร่วมกับทรัพย์ของพวกเจ้า แท้จริงมันเป็นบาปอันยิ่งใหญ่” (อัลอิสรออ 17:34)

ดังนั้นการเติบโตของเด็กภายใต้การใช้หลักอิสลามนำทางในการดำเนินชีวิต พร้อมด้วยมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งการดำรงชีวิตของเด็กจะต้องผ่านกระบวนการทางปัญญาให้มีทักษะการคิดที่จะนำไปสู่เส้นทางชีวิตที่ชอบธรรม เด็กจะต้องมีความคิดเป็นของตนเอง มีทักษะ มีวุฒิภาวะและมีเหตุผล ซึ่งกระบวนการทางปัญญาเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่สำคัญที่สุดที่มีผลกระทบและเป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงในชีวิต

นอกจากนี้ ไผโรส มามะ (2556) ศึกษาผลของโปรแกรมการพูดกับตัวเองทางบวกบนพื้นฐานหลักอิสลามต่อภาวะซึมเศร้าของนักเรียนวัยรุ่นหญิงมุสลิม พบว่า โปรแกรมการพูดกับตัวเองบนพื้นฐานหลักอิสลามสามารถลดภาวะซึมเศร้าได้ คะแนนของภาวะซึมเศร้าหลังการเข้าร่วมโปรแกรมกลุ่มลดลงกว่าก่อนเข้าร่วมการทดลอง และ นาบีลา ยูมยวง (2560) ที่ได้ศึกษาผลของการบำบัดโดยการปรับความคิดและพฤติกรรมบนพื้นฐานหลักอิสลามต่อภาวะซึมเศร้าในผู้ดูแลผู้สูงอายุที่นอนติดเตียง พบว่า กลุ่มทดลองมีภาวะซึมเศร้าน้อยกว่าก่อนการบำบัด

อย่างไรก็ตามการผสมผสานนำเทคนิคการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรม (Cognitive Behavior Therapy) ก็นับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่นักวิชาการนำมาใช้ในการบำบัดกับผู้ที่มามีพฤติกรรมที่เป็นปัญหารวมไปถึงบุคคลที่ขาดทักษะทางสังคม ขาดความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นต้น เนื่องจากเป้าหมายหลักของการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรม (CBT) คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกที่มาจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายในเป็นหลัก การบำบัดการรู้คิดพฤติกรรม พัฒนาขึ้นโดยรวมแนวคิดการบำบัดความคิด (Cognitive Therapy) และแนวคิดการบำบัดพฤติกรรม (Behavioral Therapy) ที่เชื่อว่าความคิด อารมณ์ พฤติกรรมและสรีระวิทยามีความสัมพันธ์กัน เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงกับองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งก็อาจส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงกับองค์ประกอบอื่นได้ (Beck et al.,1979 อ้างอิงใน มะลิสสา งามศรี, 2557) การบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมเป็นกระบวนการปรับเปลี่ยนความคิด โดยให้ความสำคัญกับความผิดพลาดของการคิด การแปลความของข้อมูลอย่างบิดเบือนและการเลือกรับข้อมูลอย่างมีอคติ (ดวงมณี จงรักษ์, 2556) การบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมเป็นแนวคิดที่มีเทคนิคที่หลากหลายทั้งเทคนิคทางความคิด และพฤติกรรม เทคนิคทางความคิดมีจุดมุ่งหมายให้ผู้รับการปรึกษารู้จักจำแนก ประเมิน และปรับเปลี่ยนความคิดอัตโนมัติทางลบ เช่น การตั้งคำถาม การหันเหความสนใจ การระบุข้อดีข้อเสีย เป็นต้น และสำหรับเทคนิคทางพฤติกรรมมีจุดมุ่งหมายให้ผู้รับการปรึกษาทดสอบความจริงของ

ความคิดทางลบ เช่น การสร้างจินตนาการเพื่อกระตุ้นความคิดและความรู้สึกใหม่ การทดลองแสดงบทบาทใหม่ เป็นต้น

เกวลิน กลัญชัย (2560) ศึกษาผลของโปรแกรมการปรับความคิดและพฤติกรรมที่มีต่อความวิตกกังวลในการสอบของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3 พบว่า กลุ่มทดลองที่ได้รับโปรแกรมการปรับความคิดและพฤติกรรมมีค่าเฉลี่ยความวิตกกังวลในการสอบในระยะหลังการทดลองต่ำกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 บุผาทิพย์ คำแสน (2557) ศึกษาผลของการบำบัดความคิดและพฤติกรรมที่มีต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของเด็กที่มีปัญหาทางการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียนกลุ่มทดลองหลังเข้าร่วมการบำบัดความคิดและพฤติกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ มะลิสา งามศรี (2557) ศึกษาผลของโปรแกรมการบำบัดความคิดและพฤติกรรมต่อภาวะซึมเศร้าของวัยรุ่นในศูนย์ฝึกอบรมเด็กและเยาวชนในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ค่าเฉลี่ยภาวะซึมเศร้าของกลุ่มทดลองหลังการทดลองสิ้นสุดทันทีและหลังการทดลองสิ้นสุด 4 สัปดาห์ ต่ำกว่าก่อนการทดลองและต่ำกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และงานวิจัยต่างประเทศ Ridwan B.Pramono and Dwi Astuti (2017) ศึกษาการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมเป็นความพยายามในการปรับปรุงตนเอง และการยอมรับในตนเองของวัยรุ่นในสถานเลี้ยงเด็กกำพร้า พบว่า ก่อนและหลังการทดลองมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรม มีบทบาทสำคัญในการกระตุ้นการยอมรับตนเองของวัยรุ่นให้ดีขึ้น Anastasia et.al (2021) ศึกษาการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมสำหรับเด็กและวัยรุ่นที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาและความวิตกกังวล พบว่า เด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาเล็กน้อยจนถึงปานกลางภายหลังเข้าร่วมโปรแกรมมีความวิตกกังวลน้อยลง

ด้วยบริบทการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งมั่นที่จะบูรณาการหลักการอิสลามเพื่อตอบโจทย์การดำเนินชีวิตที่ครอบคลุมมิติทางศาสนาผ่านกระบวนการกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมแบบบูรณาการหลักอิสลาม (Cognitive Behavior Therapy Integrated Islamic Principle) กล่าวคือ ประยุกต์ใช้หลักคำสอนอิสลามตามอัลกุรอานและอัซซุนนะฮ์ เป็นพื้นฐานสำคัญในการระบุมุมความคิดและพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เข้าแทนที่ความคิดเชิงลบและไม่ถูกต้องด้วยกระบวนการสร้างสัมพันธภาพ การประเมินปัญหาของตนเองผ่านการเรียนรู้และเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างความคิด อารมณ์และความรู้สึกที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและค้นหาความคิดอัตโนมัติทางลบหรือข้อสรุป

ที่บิดเบือนไม่ถูกต้องตามความจริงหรือความคิดความเชื่อที่บิดเบือนลักษณะต่าง ๆ เพื่อช่วยให้เด็กกำพร้าสามารถพัฒนาตนเองสู่ความคิดใหม่ที่มีความสมเหตุสมผล ตรงตามสภาพความเป็นจริงสามารถมองปัญหาหรือแปลความหมายที่มีต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ไปในรูปแบบที่สร้างสรรค์มากขึ้นและนำไปสู่พฤติกรรมภายนอกที่พึงประสงค์

ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาผลของกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม และมีความตระหนักต่อการมุ่งพัฒนาและเสริมสร้างทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น และยกระดับสภาวะจิตใจของเด็กกำพร้าที่ขาดพร่องสู่สภาวะจิตใจที่ อิ่ม อบอุ่นและสมบูรณ์

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของเด็กกำพร้าที่ได้เข้าร่วมกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม

2.2 เพื่อเปรียบเทียบทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของเด็กกำพร้าที่ได้เข้าร่วมกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลามระยะก่อนการทดลอง ระยะหลังการทดลองและระยะติดตามผล

3. คำถามการวิจัย

ระยะก่อนการเข้าร่วมกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม ระยะหลังได้รับกลุ่มจิตบำบัด และระยะติดตามผลแตกต่างกันหรือไม่

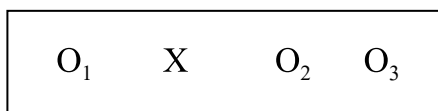
4. สมมติฐานการวิจัย

4.1 เด็กกำพร้าที่ได้เข้าร่วมกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม มีทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกในระยะหลังการทดลองสูงกว่าระยะก่อนการทดลอง

4.2 เด็กกำพร้าที่ได้เข้าร่วมกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม มีทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกในระยะติดตามผลสูงกว่าระยะหลังการทดลอง

5. แบบแผนการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยการทดลองขั้นต้น (Pre-experimental Research) มีกลุ่มทดลองกลุ่มเดียว ซึ่งมีการทดสอบก่อนการทดลอง หลังการทดลองและช่วงติดตามผล (One-Group, Pretest Post-test Design) (กิตติยา วงษ์จันทร์, 2561)

- O₁ หมายถึง การประเมินทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกก่อนการทดลอง
- X หมายถึง กลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม เพื่อพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกในเด็กกำพร้า (Treatment)
- O₂ หมายถึง การประเมินทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกหลังการทดลอง
- O₃ หมายถึง การประเมินทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกช่วงติดตามผล

5.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เด็กกำพร้า ที่มีอายุระหว่าง 13-15 ปี กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 โรงเรียนมุสลิมพัฒนาศาสตร์ จังหวัดปัตตานี จำนวน 24 คน

5.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ เด็กกำพร้า ที่มีอายุระหว่าง 13-15 ปี กำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2564 โรงเรียนมุสลิมพัฒนาศาสตร์ จังหวัดปัตตานี ซึ่งเป็นการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวนทั้งหมด 10 คน

5.3 ตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปรอิสระ คือ กลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม (Cognitive Behavior Group Therapy Integrated Islamic Principle) ตามแนวคิดของ Back (1995 อ้างอิงใน ดารารรณ ต๊ะปินตา, 2556)

ตัวแปรตาม คือ ทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก ซึ่งประกอบไปด้วย 4 องค์ประกอบ

1. ความหวัง
2. การรับรู้ความสามารถของตนเอง
3. ความยืดหยุ่นทางอารมณ์
4. การมองโลกในแง่ดี

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

6.1 กลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม คือ กระบวนการให้การปรึกษาแบบกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวระหว่างผู้ให้การบำบัด(ผู้ให้การปรึกษา) กับผู้รับการบำบัด(ผู้รับการปรึกษา) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวก โดยผู้ให้การบำบัดเอื้ออำนวยและสร้างบรรยากาศในกลุ่มให้เกิดสัมพันธภาพที่ดี มีความเป็นกันเอง เกิดความรู้สึกปลอดภัย กล้าแสดงออกถึงความรู้สึกและความคิดเห็นมีการแสดงออกอย่างเปิดเผยและจริงใจ เพื่อให้การดำเนินกลุ่มบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ได้วางไว้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก้ไขปัญหา สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพโดยจัดกิจกรรมที่มีสมาชิก 10 คน/กลุ่ม ใช้แนวคิดการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมของ Beck (1995 อ้างอิงใน ดาราวรรณ ต๊ะปิ่นตา, 2556) ที่บูรณาการหลักอิสลามมาปรับใช้ เพื่อช่วยเหลือบุคคลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เริ่มจากเปลี่ยนแปลงความคิดด้วยมุมมองอิสลาม บนพื้นฐานของอัลกุรอานและฮัจซุนนะห์ ประกอบด้วยหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ เพื่อให้การบำบัดรายกลุ่มแก่เด็กกำพร้าที่มีปัญหาในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อม รู้สึกตนเองไม่มีคุณค่า ขาดเป้าหมายในชีวิต โดยจัดโปรแกรมทั้งหมด 10 ครั้ง ครั้งละ 90 นาที ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่ (Freeman & Diefenback, 2005 อ้างอิงใน ดาราวรรณ ต๊ะปิ่นตา, 2556)

6.1.1 ชั้นประเมินและประมวลเรื่องราว คือ ชั้นเตรียมการเพื่อการบำบัดความเข้าใจอารมณ์ วงจรการเกิดอารมณ์และความรู้สึกที่เป็นปัญหา เชื่อมโยงเรื่องราวและวิเคราะห์ลักษณะของปัญหาของผู้รับการบำบัดให้ความรู้เรื่องแนวคิดทางปัญญา รวมทั้งให้ผู้รับการปรึกษาเข้าใจถึงปัญหาและสามารถประเมินพฤติกรรมของตนเองตามแนวคิดทางปัญญา ในขั้นนี้ประกอบด้วย 3 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมสัมพันธ์ผูกใจ กิจกรรมรู้ตนรู้ตัว กิจกรรมส่องแว่นขยาย ทั้ง 3 กิจกรรมนำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพ และชี้แจงวัตถุประสงค์ การตั้งกฎเกณฑ์พื้นฐานของการเข้ากลุ่มที่มีวัตถุประสงค์ในขั้นเริ่มต้น ได้แก่ 1) เพื่อสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างสมาชิก สมาชิกกลุ่มเกิดความไว้วางใจ รู้สึกมั่นคงปลอดภัยและมีความรู้สึกที่ดีต่อการอยู่ร่วมกันในกลุ่ม 2) เพื่อให้สมาชิกทราบวัตถุประสงค์ เวลา

สถานที่ และสร้างกฎกติการ่วมกัน 3) เพื่อให้สมาชิกมีการเปิดเผยตนเอง และสามารถประเมินพฤติกรรมของตนเองและเข้าใจถึงที่มาของพฤติกรรมได้

6.1.2 ขั้นการค้นหาความคิดอัตโนมัติทางลบและผลกระทบที่เกิดขึ้น คือ ขั้นค้นหาความคิดที่เกิดขึ้นอัตโนมัติที่ส่งผลต่ออารมณ์และพฤติกรรม และการประเมินตามกรอบแนวคิดการบำบัดการรู้คิดพฤติกรรม เพื่อค้นหาต้นเหตุของการเกิดความคิดอัตโนมัติทางลบ นำไปสู่การตรวจสอบหรือพิสูจน์ความคิดอัตโนมัติทางลบให้ได้ค้นพบและค้นหาทางเลือกใหม่ในการคิด ในขั้นนี้นำหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติมาบูรณาการ โดยพูดคุยเกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอานและอัซซุนนะห์ เพื่อกระตุ้นและส่งเสริมการปรับความคิดใหม่ ประกอบด้วย 5 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมคิดเปลี่ยน ชีวิตเปลี่ยน กิจกรรมนึกคิดสะกิดใจ กิจกรรมมองมอมกลับ กิจกรรมบันไดสู่ฝัน และกิจกรรมคนบันดาลใจ เป็นกิจกรรมที่มุ่งวางแผนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยใช้เทคนิค CBT การเรียนรู้ผ่านการสังเกต การบอกอารมณ์ตนเอง การแยกสถานการณ์ออกจากอารมณ์ การประเมินระดับอารมณ์ การหาความคิดอัตโนมัติทางลบ การปรับความคิด ฯลฯ เพื่อให้ผู้รับการปรึกษาเกิดทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกในตนเอง โดยวัตถุประสงค์ในขั้นดำเนินการ ได้แก่ 1) เพื่อให้สมาชิกได้พิจารณาสาเหตุของอารมณ์และความรู้สึกของตนเอง 2) เพื่อให้สมาชิกกลุ่มเกิดความกระจำงในการแสดงออกและสามารถประเมินความคิดตนเองได้ 3) เพื่อให้สมาชิกประเมินความคิดตามกรอบแนวคิด AFROG ที่ส่งผลต่ออารมณ์ ความรู้สึก 4) เพื่อให้สมาชิกแสดงถึงความสามารถและนำหลักการอิสลามมาเป็นทางออกและแนวทางในการเผชิญปัญหา 5) เพื่อให้สมาชิกสามารถค้นหาต้นเหตุของการเกิดความคิดอัตโนมัติทางลบ นำไปสู่การตรวจสอบหรือพิสูจน์ความคิดอัตโนมัติทางลบให้ได้ค้นพบและค้นหาทางเลือกใหม่ในการคิด

6.1.3 ขั้นสรุปผลจากการพิสูจน์และค้นหาแนวทางเพื่อปรับเปลี่ยนความคิดอัตโนมัติทางลบ คือ ขั้นประมวลประเด็นปัญหาและปรับเปลี่ยนร่วมกันระหว่างผู้ให้การบำบัดกับผู้รับการบำบัด รวมถึงการให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งกันและกัน ผู้รับการปรึกษาจะได้ตรวจสอบสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้และการเปรียบเทียบกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ ในขั้นนี้ผู้รับการปรึกษาจะต้องเน้นย้ำถึงการป้องกันการเกิดปัญหาจากความคิดอัตโนมัติทางลบซ้ำอีก ประกอบด้วย 2 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมกระจกสะท้อนเงา และกิจกรรมสถานีพลังบวก ทั้งสองเป็นกิจกรรมที่ให้ Feedback เพื่อการเตรียมตัวยุติกลุ่มด้วยการรักษาสิ่งดี ๆ และมีวิธีการสร้างภูมิคุ้มกันในความคิดและพฤติกรรมที่เป็นอุปสรรคต่อตนเอง ผู้นำกลุ่มจะใช้ทักษะการฟังการสะท้อนความรู้สึก การให้ข้อมูลย้อนกลับ การสรุปความ และทักษะการเสริมแรงหรือให้กำลังใจในขั้นนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกได้ให้ข้อมูลย้อนกลับ 2) เพื่อช่วยให้สมาชิกทบทวนประสบการณ์กลุ่มและการมีความหมายต่อสมาชิก

6.2 หลักอิสลาม คือ แนวคิด ความเชื่อและความศรัทธาที่ใช้ในการดำเนินชีวิตที่ ศาสนิกมุสลิมให้นำพฤติกรรม ประกอบด้วย (มัสลัน มาหะมะ, 2551) หลักศรัทธาและหลักปฏิบัติ เพื่อนำไปสู่การแสดงออกในรูปแบบของพฤติกรรม ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยนำหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติรวมถึงหลักคำสอนต่าง ๆ ในอิสลามบูรณาการเข้าสู่กระบวนการ ปรับเปลี่ยนความคิดอัตโนมัติทางลบ

6.2.1 หลักศรัทธา คือ ความเชื่อมั่นภายในจิตใจของบุคคลที่นับถือศาสนา อิสลาม ในการให้เอกภาพแด่อัลลอฮ์เพียงองค์เดียว มอบความรักอย่างเต็มเปี่ยมต่ออัลลอฮ์ และต่อ ศาสนทูตของพระองค์ หลักศรัทธาในอิสลามมี 6 ประการ ได้แก่ การศรัทธาต่ออัลลอฮ์ การศรัทธาต่อ บรรดามลาอิกะฮ์ การศรัทธาต่อบรรดาคัมภีร์ การศรัทธาต่อบรรดาศาสนทูต การศรัทธาต่อวันโลกหน้า และการศรัทธาต่อกฎสภาวะการณ์ของอัลลอฮ์ (มัสลัน มาหะมะ, 2551)

6.2.2 หลักปฏิบัติ คือการกระทำหรือการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่มีบทบัญญัติ หรือคำสั่งใช้ที่มาจากอัลลอฮ์ และแบบอย่างของท่านศาสดามุฮัมมัด หลักปฏิบัติมี 5 ประการ ได้แก่ การปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซากาต การบริจาคทาน การประกอบพิธีฮัจญ์

6.3 ทฤษฎีจิตวิทยาเชิงบวก คือ ทักษะและความสามารถของบุคคลที่ตระหนัก และรับรู้ความสามารถของตน มีความเชื่อมั่นในตนเองในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้สำเร็จ แสดงออกใน ทางบวกต่อสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น มีความหวังและมีเป้าหมายตลอดจนมีแนวทางปฏิบัติที่จะนำไปสู่ ความสำเร็จ และเมื่อประสบปัญหา ก็สามารถเผชิญหน้าด้วยความอดทน และฟื้นตัวให้กลับคืนสู่ สภาวะปกติได้ ส่งผลให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบ (HERO) ได้แก่

6.3.1 ความหวัง (Hope) หมายถึง การคาดหวัง นึกคิดหรือจินตนาการต่อ เหตุการณ์ บุคคล สิ่งของที่ทำให้บุคคลมีความตั้งใจ ความมุ่งมั่น สามารถกำหนดเป้าหมาย มีความ มั่นใจในการหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่ต้องการ แม้ว่าจะต้องพบกับความ ยากลำบากและอุปสรรคตลอดหนทางที่สู่เป้าหมายนั้น

6.3.2 การรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) หมายถึง การที่ บุคคลตระหนักรู้ในความสามารถ ทักษะต่าง ๆ และเชื่อมั่นว่าตนสามารถกระทำสิ่งต่าง ๆ ได้ ทั้งด้าน

การเรียน ด้านสังคม ด้านการเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว มีความปรารถนาที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ที่ตนสนใจให้ประสบความสำเร็จ เป็นการเรียนรู้และการเข้าใจความต้องการของตน

6.3.3 ความยืดหยุ่นทางอารมณ์ (Resilience) หมายถึง ความสามารถในการปรับตัว ผ่อนปรนความรู้สึกและจิตใจของบุคคลต่อความทุกข์ยาก ความล้มเหลวหรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหาในชีวิต สามารถควบคุมอารมณ์ตนเอง มีความอดทน โดยสามารถฟื้นตัวกลับคืนสู่สภาพจิตใจปกติหลังจากเผชิญกับปัญหาและบททดสอบแล้ว

6.3.4 การมองโลกในแง่ดี (Optimism) หมายถึง การแสดงออกถึงความคิด อารมณ์และความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์ บุคคลและสิ่งของด้วยความเชื่อและเหตุผลทางบวกใช้ประสบการณ์ในอดีต เพื่อเป็นกำลังใจการใช้ชีวิตเพื่อปัจจุบันและอนาคต เป็นการเรียนรู้ที่จะมองสิ่งต่าง ๆ หรือมีรูปแบบในการอธิบายสถานการณ์ต่าง ๆ ในทางที่ดี และพร้อมปรับตัวอยู่เสมอเพื่อการใช้ชีวิตที่มีความสุขและมีความเชื่อมั่นว่าจะมีผลลัพธ์ที่ดีต่อตนเอง

ในการศึกษาครั้งนี้ กลุ่มตัวอย่าง คือ เด็กกำพร้าที่ได้รับคะแนนทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกในระดับต่ำถึงปานกลาง

6.4 เด็กกำพร้า คือ ผู้ที่ถูกพลัดพรากหรือสูญเสียบิดา ขาดเสาหลักของครอบครัว มีอายุระหว่าง 13-15 ปี และกำลังศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม ปีการศึกษา 2565

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

7.1 ด้านความรู้

7.1.1 ทำให้ทราบว่าคุณสมบัติของเด็กกำพร้าที่ได้รับกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการอิสลาม มีการพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกที่สูงขึ้น ทำให้สามารถเผชิญปัญหาที่พบเจอในชีวิตได้ ผ่อนคลายจากปัญหาที่เผชิญ ไม่นำเอาประสบการณ์ความคิดเชิงลบในการแก้ไขปัญหา รู้จักวิธีการจัดการกับความคิด มีความกล้าที่จะตั้งเป้าหมาย มั่นใจในศักยภาพและความสามารถของตนเอง ดำเนินชีวิตด้วยความมุ่งมั่น มองโลกในแง่ดี และสามารถปรับคืนสภาพจิตใจสู่สภาวะปกติได้หรือไม่เมื่อเจอปัญหา

7.1.2 งานวิจัยนี้ได้ประยุกต์หลักการอิสลาม นำเอาหลักการทางศาสนา สอดแทรกในกระบวนการบำบัด อันจะนำไปสู่การพัฒนาทุนทางจิตวิทยาเชิงบวกของเด็กกำพร้าที่ส่ง

ผลลัพธ์ในมิติที่ลุ่มลึกมากขึ้น จะทำให้ได้แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาชีวิตเด็กกำพร้าที่นับถือศาสนาอิสลามได้หรือไม่

7.2 ด้านการนำไปใช้

7.2.1 ทำให้ได้กลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลาม ที่สามารถนำไปขยายผลและต่อยอด เพื่อเด็กกำพร้ากลุ่มอื่น ๆ ได้

7.2.2 ครอบคลุม ครู บุคคลที่เกี่ยวข้อง รวมไปถึงจิตแพทย์และนักวิชาการที่ดูแลเด็กกำพร้า สามารถนำองค์ความรู้ทางจิตวิทยาเชิงบวกและกลุ่มจิตบำบัดการรู้คิดพฤติกรรมบูรณาการหลักอิสลามไปใช้ เพื่อการเสริมสร้างชีวิตที่ดีของเด็กกำพร้าได้

7.2.3 เป็นแนวทางสำหรับนักวิชาการรวมถึงผู้ที่สนใจ มีสารสนเทศสำหรับการศึกษาต่อไป

8.กรอบแนวคิดการวิจัย

